

**Barris i Crisi.
Informe Executiu**

**Barris desfavorits davant
la crisi: segregació urbana,
innovació social i capacitat
cívica.**

Una recerca dins el marc del programa
RecerCaixa

Bellaterra, febrer de 2014

Grup de Recerca

Institut de Govern i Polítiques Públiques

Coordinació Equip:

Ismael Blanco, Oriol Nel·lo,
Joaquim Brugué i Eduard
Jiménez

BARRIS DESAFAVORITS DAVANT LA CRISI: SEGREGACIÓ URBANA, INNOVACIÓ SOCIAL I CAPACITAT CÍVICA (“BARRIS I CRISI”)

“Barris i crisi” és una recerca liderada per l’Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), en el marc del programa RecerCaixa. Els seus coordinadors són els doctors Ismael Blanco (investigador responsable del projecte), Oriol Nel·lo, Joaquim Brugué i Eduard Jiménez. La recerca es va iniciar el febrer del 2013 i la data prevista de finalització és el febrer del 2015. “Barris i crisi”, per tant, és una recerca en curs, la qual cosa significa que, si bé a hores d’ara ja ha obtingut importants resultats que mereixen ser exposats i compartits públicament, encara s’ha de fer un treball de maduració i d’aprofundiment.

A continuació, exposem sintèticament quins són els principals objectius i resultats esperats de la recerca, els resultats obtinguts fins avui i els objectius que ens marquem de cara al segon any. Per a més informació, podeu consultar el blog del projecte: <http://barrisicrisi.wordpress.com/>.

Objectius i resultats esperats

“Barris i crisi” es planteja dos grans **objectius**:

1. Conèixer com ha impactat la crisi sobre les dinàmiques de **segregació urbana** en els municipis catalans i, particularment, en els barris més desfavorits.
2. Analitzar el tipus de **respostes** que s’estan generant a aquesta situació des de la ciutadania i identificar quins són els principals factors de **resiliència** dels barris en aquest context.

Aquests dos objectius donen lloc als dos subprojectes en què s’estructura la recerca: el subprojecte “Segregació urbana” (liderat per Oriol Nel·lo i Eduard Jiménez) i el subprojecte “Innovació social” (liderat per Ismael Blanco i Quim Brugué).

Donar resposta a aquests dos grans interrogants ens hauria de permetre assolir **tres tipus de resultats**:

1. Conèixer quina és l’**expressió territorial de la crisi** en els nostres municipis i preveure possibles escenaris de futur.

2. Identificar quins són aquells elements que contribueixen a la capacitat de **resiliència dels barris** davant la crisi, especialment entre els barris més desafavorits.
3. Elaborar **propostes d'actuació** a les administracions públiques i al teixit social per fer front a aquesta situació.

Activitats realitzades

Durant el primer any de la recerca, hem desenvolupat **tres activitats** principals:

1. Anàlisi estadística de l'evolució de la segregació urbana en els municipis catalans en el període 2001-2012

Aquesta anàlisi estadística s'ha fet per les més de 5.000 seccions censals existents a Catalunya (les unitats estadístiques amb una dimensió i contorn més equivalents als barris, amb una grandària inferior als 2.000 habitants) i s'ha basat en les dades de quatre variables, dues de naturalesa social i dues de naturalesa urbanística:

- % de població estrangera;
- % de població aturada;
- valor cadastral mig de l'habitatge, i
- superfície mitjana de l'habitatge.

Del creuament d'aquestes dues variables en resulta l'**Índex Sintètic de Segregació Espacial**, que ens permet observar l'evolució de les diferents seccions censals en el període 2001-2012 prenent com a referència els set àmbits territorials de Catalunya. Aquesta evolució ha estat representada gràficament en diferents mapes evolutius de la segregació urbana en el país, mapes que ens permeten observar no només l'evolució de la segregació "des de baix" (de la població amb menys recursos), sinó també de la segregació "des de dalt" (de la població més benestant) (vegeu més avall).

2. Elaboració d'una cartografia de les experiències d'innovació social a Catalunya

Les experiències d'innovació social cartografiades les hem agrupades en quatre grans categories:

- *Solidaritat ciutadana*: bancs del temps i assemblees locals dels moviments antidesnonaments.
- *Territori, medi ambient i energia*: horts urbans, xarxes telemàtiques ciutadanes i grups locals de cooperatives d'energia.
- *Economia i consum alternatiu*: cooperatives de consum i projectes finançats a través de la banca ètica.
- *Espais autogestionats*.

Fins avui, hem pogut identificar i geolocalitzar en el mapa de Catalunya prop de 600 experiències d'innovació social davant la crisi, fent ús de diferents fonts d'informació com la cerca a Internet i altres cartografies preexistents. La cartografia és col·laborativa i, per tant, tothom qui ho vulgui pot proposar experiències que no haguem identificat.

3. Realització de sis estudis de cas, de diferents barris perifèrics de diferents ciutats de Catalunya

Els barris estudiats en profunditat reuneixen un seguit de condicions socials i urbanístiques pròpies del que anomenem “barris desfavorits” i, per tant, *a priori*, són territoris especialment vulnerables en un context de crisi com l'actual. Concretament, els casos analitzats són:

- Ciutat Meridiana (Barcelona);
- Bellvitge (l'Hospitalet);
- Palau i Rocafonda (Mataró);
- Pardiniyes (Lleida);
- Santa Eugènia (Girona), i
- el municipi de Salt.

Aquests estudis de cas ens han permès aprofundir en el coneixement dels impactes de la crisi i de les polítiques d'austeritat en aquest tipus de territoris, i també en les respostes que emergeixen des de la ciutadania a aquesta situació. Però, sobretot, el que ens permet la comparació entre aquests casos és identificar quins són els principals factors de vulnerabilitat i de resiliència urbana davant la crisi.

Resultats preliminars

Sintèticament, aquests són els resultats principals de la recerca obtinguts fins avui:

1. La segregació urbana no és un fenomen conjuntural, sinó que ve de lluny

La recerca ens permet constatar que la segregació urbana en el nostre país, és a dir, la separació de diferents grups socials en diferents barris en funció del seu nivell de renda (i d'altres aspectes relacionats com són el nivell educatiu, l'ocupació o l'origen de la població) no és pas un fenomen conjuntural, que respongui a la situació actual de crisi, sinó que és un fenomen que ve de lluny. Al 2001 ja s'observaven nivells de segregació urbana significatius, per bé que inferiors als de països del nostre entorn, com França.¹

2. La segregació de la població benestant és més estesa que no pas la segregació de la població amb menys recursos

Les dades de què disposem ens permeten constatar que, a Catalunya, la segregació "des de dalt" (de la població benestant) és força més estesa que no pas la segregació "des de baix" (de la població amb menys recursos). Per exemple, al 2012, hi havia un 60% de seccions censals amb valors extrems d'immigració: d'aquestes, un 39% el tenien particularment baix i un 21% el tenien particularment alt (taula 1).²

---

¹ L'Índex de Segregació Espacial al 2002 a França segons l'estudi d'Edgar Maurin (2004) era d' 1,8 pel que fa a desocupats i de 3,3 pel que fa a població estrangera; les dades de la nostra recerca ens donen uns valors per a Catalunya al 2001 d'1,1 per a població desocupada i d'1,8 per a població estrangera; al 2012 aquests índexs augmenten fins a 1,2 per a població desocupada i 2,6 per a població estrangera.

² Cal anar en compte amb la interpretació d'aquestes dades, que només ens indiquen el nombre de seccions amb valors extrems, però no el grau en què aquests valors se separen de la mitjana (la intensitat dels valors negatius o positius). De fet, la segregació des de baix acostuma a ser més extrema i intensa que no pas des de dalt. En tot cas, és una dada significativa, ja que indica que hi ha un nombre creixent d'àrees urbanes que es van aïllant de les problemàtiques sociourbanístiques de la ciutat.

Taula 1. Evolució del nombre de seccions amb valors extrems segons variables d'anàlisi (Catalunya)

Valors extrems	Estrangers		Atur		Valor cadastral		Superfície Mitjana	
	Baixos	Alts	Baixos	Alts	Baixos	Alts	Baixos	Alts
2001	1.228	942	169	438	1.183	894	1.009	1.333
2012	1.970	1.054	753	631	1.102	839	1.093	1.293
Diferència #	742	112	584	193	-81	-55	84	-40
Diferència %	60%	12%	346%	44%	-7%	-6%	8%	-3%
Pes s/#Total 2001	24%	18%	4%	8%	22%	16%	19%	25%
Pes s/#Total 2012	39%	21%	14%	12%	20%	15%	20%	24%

Aquest és un fet preocupant, perquè significa que el nostre model de desenvolupament urbà podria estar comportant la formació de barris molt homogenis i excloents de població d'alt nivell socioeconòmic, població que s'allunya de la realitat quotidiana de la ciutat (dels seus serveis públics, del seu espai públic, de la seva realitat social...) i que, per tant, corre el risc d'insensibilitzar-se amb les problemàtiques que pateix la majoria de la població.

3. La segregació urbana és un fenomen més intens en l'àmbit intermunicipal que no pas en l'intramunicipal

En bona part dels àmbits analitzats, la segregació urbana es produeix sobretot en l'àmbit intermunicipal (entre municipis), més que no pas en l'intramunicipal (dins dels mateixos municipis). Aquesta constatació té implicacions importants des del punt de vista de les polítiques públiques, ja que l'abordatge estrictament local és insuficient per abastar-lo.

4. La bombolla immobiliària va provocar un seguit de transformacions residencials que van augmentar la segregació urbana i van accentuar la vulnerabilitat dels barris desfavorits

Les dades generals per al conjunt del país i, sobretot, l'anàlisi del que ha succeït en alguns dels barris que hem estudiat en profunditat ens porten a concloure que les transformacions experimentades per aquest tipus de barris durant els anys de la bombolla immobiliària van crear les condicions de la seva actual vulnerabilitat. El biaix del *boom* immobiliari cap a la producció d'habitatge de perfil alt, mitjà-alt i mitjà va incentivar la concentració de població d'estatus socioeconòmic mig i alt en determinades zones residencials. A l'hora, aquests moviments poblacionals van afavorir la tendència de la població de nivell de renda baix (majoritàriament d'origen immigrant) a concentrar-se en els barris on el preu de compra dels habitatges era més assequible, ja sigui en els centres urbans degradats, en antics polígons d'habitatge o en àrees nascudes de processos d'urbanització marginal. A barris com Ciutat Meridiana, Palau i Rocafonda, i al municipi de Salt, per exemple,

el percentatge de població immigrada va augmentar al voltant de 30 punts percentuals en poc més de 5 anys.

5. La crisi i les polítiques d'austeritat estan intensificant la degradació de les àrees urbanes més vulnerables

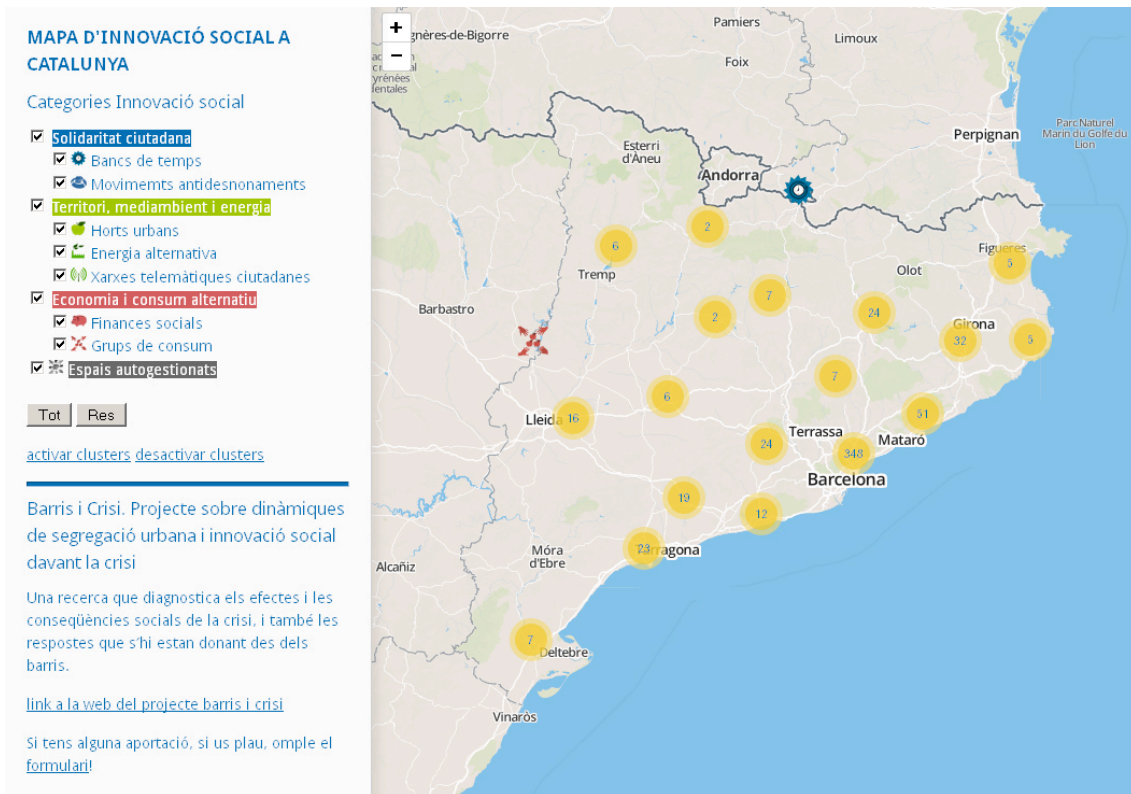
Com hem dit, la segregació urbana ha augmentat significativament en el període 2001-2012, tot i que, estadísticament, es fa difícil discriminar quin és l'efecte propi de les transformacions residencials ocorregudes en el marc de la bombolla immobiliària i quin és l'efecte propi de la crisi. En qualsevol cas, els nostres estudis de cas ens permeten constatar com l'esclat de la bombolla immobiliària ha accelerat els processos de degradació urbana d'àrees especialment vulnerables com Ciutat Meridiana, Palau-Rocafonda i Salt.

6. Entre el conjunt de casos analitzats, trobem que els barris més resilients són aquells on la intervenció pública ha provocat millores urbanes significatives al llarg del temps, en un marc d'estreta col·laboració entre el teixit veïnal i les administracions locals

Els efectes de la crisi en barris com els esmentats són devastadors, però això no només té a veure amb la intensitat de la crisi, sinó, sobretot, amb l'absència o la insuficiència de polítiques públiques que evitessin els processos de guetització. De fet, els barris més "resilients" dels que hem estudiat (Bellvitge, Pardiniyes, Santa Eugènia) són barris on, històricament, s'han establert dinàmiques molt fortes de col·laboració entre el teixit veïnal i les administracions locals, dinàmiques que han resultat en millores urbanes sostingudes i significatives al llarg de les darreres dècades.

7. Durant els darrers anys han proliferat diferents experiències d'innovació social davant la crisi impulsades per la ciutadania

Tal com constatem a través de la cartografia de la innovació social i dels nostres estudis de cas, a Catalunya estan proliferant diferents tipus de respostes socialment innovadores davant la crisi.

Vegeu el mapa interactiu a: <http://barrisicrisi.wordpress.com/category/mapa-innovacio-social/>.

Aquest tipus d'experiències tenen un triple potencial: *a)* poden contribuir significativament al manteniment de la cohesió social (per exemple, un dels grans valors del moviment antidesnonaments és la seva capacitat de construir ponts entre poblacions d'origens molt diversos, que eviten que la situació actual de crisi derivi en un esclat del conflicte interètnic); *b)* tenen un efecte empoderador sobre col·lectius desfavorits (les assemblees antidesnonament també en són un exemple clar); *c)* apunten cap a noves maneres de viure, de relacionar-nos, de participar, de produir i de consumir, més sostenibles socialment i ecològicament.

8. Les experiències d'innovació social no són, per elles mateixes, la solució a les dinàmiques de desigualtat i de segregació urbana creixents

Malgrat la rellevància d'aquestes experiències d'innovació social, no podem pensar que poden ser, per elles mateixes, la solució a les dinàmiques de desigualtat i de segregació urbana creixents. No podem pensar-ho, entre d'altres coses, perquè la magnitud dels problemes en els barris més afectats per la crisi no es pot combatre només amb iniciatives des de baix. A més a més, la cartografia d'experiències

d'innovació social ens permet observar com aquestes experiències no es produeixen necessàriament allà on hi ha més necessitats socials, sinó més aviat allà on hi ha més capacitats per dur-les a terme. Si ens fixem en la distribució territorial a la ciutat de Barcelona de pràctiques com les cooperatives de consum o els horts urbans, per exemple, aquestes es donen majoritàriament en barris amb un estatus socioeconòmic mig com Gràcia. Confiar-ho tot a la innovació social, en definitiva, no només comportaria deixar de banda altres instruments necessaris, sinó que, a més a més, podria tenir l'efecte pervers d'incrementar les distàncies entre els barris que tenen més energies socials i els que en tenen menys.

9. Cal tornar a posar el tema de la segregació urbana en el centre de l'agenda de les polítiques públiques a Catalunya

La principal conclusió que es deriva de la feina feta fins ara en el marc d'aquesta recerca és que cal tornar a posar el tema de la segregació urbana en el centre de l'agenda de les polítiques públiques a Catalunya. Les respostes a les dinàmiques de desigualtat i de segregació a les nostres ciutats no poden ser només socials; han de ser també institucionals. És en aquest sentit que creiem que cal abordar aquest debat amb urgència, amb una perspectiva no només de curt termini, per resoldre les situacions més urgents, sinó de mig i llarg termini, entenent que estem abordant un fenomen de llarg recorregut.

Propostes que s'han de considerar

De manera molt sintètica i preliminar, ens aventurem a fer les propostes següents, conscients que no hi ha cap recepta màgica per abordar un fenomen tan complex com el de la segregació urbana, però convençuts que cal començar a posar fil a l'agulla. Són tres mesures que ens permetrien avançar cap a tres tipus d'objectius rellevants, com són: *a)* la millora de la capacitat de diagnòstic de la segregació urbana; *b)* la promoció i el reforçament de les pràctiques d'innovació social; *c)* l'enfortiment dels efectes redistributius de les polítiques socials i urbanes:

1. Millorar els instruments estadístics de coneixement de la realitat socioespacial del nostre país.

Per això és important que disposem de dades no només municipals sinó, en la mesura del possible, de barri o de secció censal. Aquesta informació és crítica per observar tendències, situacions i possibles escenaris de futur. L'Idescat podria impulsar algun tipus d'Observatori de la Vulnerabilitat Urbana a Catalunya que, a partir d'un seguit d'indicadors bàsics, anés produint

periòdicament dades i informes sobre l'evolució de la segregació en el nostre país.

2. Promoure, reforçar i afavorir la coordinació de les pràctiques d'innovació social,

especialment en els barris desafavorits, tant des dels ajuntaments com des de la Generalitat de Catalunya. Creiem que són especialment importants aquelles pràctiques que promouen noves formes de consum, de producció i d'intercanvi solidari, en la línia d'allò que s'ha anomenat l'"economia del bé comú" (o economia social i solidària). Per exemple, la generalització en les administracions públiques del nostre país de criteris de contractació socialment responsable podria ser una de les mesures incentivadores i de suport d'aquest tipus de pràctiques.

3. Incorporar criteris de justícia distributiva territorial en les polítiques socials i urbanes.

Si bé en un context d'austeritat com l'actual es fa difícil mobilitzar nous recursos, hi ha un important marge de maniobra per desenvolupar polítiques amb efectes redistributius entre els municipis i els barris catalans. Com hem dit, aquestes polítiques han de tenir un abast fonamentalment supralocal. D'entrada, és important evitar retallades en el sector públic de caràcter lineal, aïllant-ne dels seus efectes els barris més vulnerables (per exemple, a través de la creació del que podríem anomenar "zones de protecció especial"). A més a més, a l'hora d'adoptar prioritats de despesa i d'inversió, tant a escala de país com municipal, cal tenir en compte les necessitats especials dels barris més vulnerables. Les polítiques de despesa i d'inversió en els barris s'haurien de desenvolupar a partir de dos grans tipus de criteris per tal de garantir-ne la seva màxima eficàcia i legitimitat: 1) el criteri de la transversalitat, és a dir, de la coordinació entre diferents administracions, departaments, regidories, etc., que conflueixen en el territori; 2) el criteri de la implicació veïnal, és a dir, de la participació dels diferents col·lectius residents en els barris.

Propòsits de la recerca en el segon any

Durant el segon any de la recerca, ens proposem aprofundir en les activitats següents:

1. Observar l'evolució en el període 2001-2012 dels barris que han comptat en aquest període amb polítiques actives de rehabilitació urbana,

promogudes per la Generalitat o els ajuntaments. Aquest treball, de caire estadístic, es complementarà amb un grup de discussió amb responsables dels diferents plans de barris per valorar-ne el procés d'implementació, la situació actual i les perspectives de futur.

2. Aprofundir en el coneixement de la dimensió electoral de la segregació urbana a Catalunya,

analitzant el comportament electoral dels barris desfavorits a partir de dues variables: l'abstenció electoral i el vot xenòfob. En aquesta part de l'estudi, comptarem amb el suport dels professors Josep M. Vallès (UAB) i Jaume Magre (Universitat de Barcelona i Fundació Carles Pi i Sunyer).

3. Aprofundir en l'anàlisi de l'evolució del barri de Ciutat Meridiana en els anys de la crisi.

A més a més, desenvoluparem un **procés de recerca-acció amb el CEIP Mestre Morera**, que ens permetrà treballar amb els alumnes de 6è. de primària per identificar experiències de solidaritat interveïnal en el barri i dissenyar una proposta d'intervenció solidària impulsada des de la comunitat educativa (alumnes, mestres i famílies). Aquest treball serà realitzat amb un grup d'estudiants del màster en Polítiques Socials i Mediació Comunitària de l'IGOP.

+ informació:

Coordinador Recerca

Dr. Ismael Blanco: ismael.blanco@uab.cat

Contacte IGOP

Edifici MRA 1ª planta

Campus UAB
08193 Bellaterra
+34 93 586 88 14

Escola de l'IGOP

Urrutia, 17
08042 Barcelona
+34 93 407 62 03

<http://igop.uab.cat>

<http://escoladeligop.com>

igop@uab.cat